

4.Hafta

Eski Yunan Siyaset Felsefesi: Platon I

Platon'u öncelikle Sokrates'in *polise* ilişkin düşüncelerini benimseyen ve bunları kendi görüşleri doğrultusunda yorumlayarak siyaset elitizmi doruk noktasına ulaştıran en büyük Yunan düşünürü olarak nitelemek mümkündür. Aynı zamanda o, siyaset üzerine sistematik olarak eğilen ilk antik düşünür olma vasfını taşımaktadır (Rowe, 2001: 17). Zaten Aristoteles ile birlikte kendisini önceki Yunan felsefesinden ayıran en önemli nitelik de sistematik bir yapıya sahip olmaları olup belli ölçülerde kendi içine kapalı *bilim sistemlerinin* yaratıcıları olmuşlardır (Gökberk, 1980: 57). Burada onun sahip olduğu önemi vurgularken kendinden önceki farklı düşünürlerin hep belli problem gruplarını, dolayısıyla da gerçeğin belli alanlarını inceledikleri anımsanmalıdır. Platon ise bilim sorunlarının tamamını ele alırken, o ana değin ayrı bulunanları bir araya getirerek bunları bir temel üzerinde etkili bir biçimde birbirine bağlamıştır. Bu yüzden ki bilgilerin kapsayıcı bir felsefe öğretisi içinde sistemleştirilmesi denemesi de Platon ile başlar (Gökberk, 1980: 57). Sonuçta onun tarafından kurulan idealist, eşitsizlikçi, aristokratik felsefe, kendinden sonra zamanımıza değin düşünce tarihinde sayısız düşünürü etkilemiş ve etkisini sürdürmüştür (Şenel, 1996: 140).

İ.Ö. 427 yılında Atina'da doğan Platon'un yaşamı Peleponnes Savaşları'nın şiddetine, sınıf çatışmalarına, parti mücadelelerine, Otuzlar Tiranlığı'nın terörüne ve demokrasinin hoşgörüsüzlüğüne tanıklık etmiş; Yunan polislerinin çözülüşünü bizatihi gözlemlemekle geçmiştir (Ağaoğulları, 2002: 191). Özellikle de bir yandan Otuzlar Tiranlığı'nın uygulamaları, öte yandan "demokratik" hükümetin hocası Sokrates'i idama mahkûm edişi, kendisinin Atina siyasetinden ve suiistimallerinden bıkmalarına

neden olmuştur. Buradan hareketle Platon'un temel amacının siyasetin yeniden inşası olduğundan söz edilebilir. Platon, sofistlerin göreceliğini siyasi gerilemenin bir parçası olarak görüp bu görüşleri çürütmeye çalışmıştır. Sağlıklı bir siyasal sistemin inşa edilebilmesi için gerekli ilkeleri ortaya koyma çabasına girerek bu doğrultudaki ideal devletini açıklamıştır (Skirbekk ve Gilje, 2001: 70). Söz konusu arayış *polis*i kurtaracak, çatışmanın olmayacağı ve bozulmaya karşı dirençli bir düzen arzusuyla paralel olup Platon, insanın genel sorunları dışında kendi toplumuna özgü sorunları bir çözüme kavuşturmaya uğraşmıştır (Ağaoğulları, 2001: 182).

İdeal devletini hayata geçirebilme gayretiyle başta Syracuse tiranları I. ve II. Dionysius ile işbirliğine girişmişse de her seferinde başarısızlığa uğramıştır. Uygulamadaki başarısızlığına karşın İ.Ö. 388 civarında kurmuş olduğu *Akademia* ise siyasal düşüncesinin yaygınlaşmasına hizmet etmiştir. Platon'un Akademi'si sadece felsefe değil aynı zamanda geometri, coğrafya, zooloji ve botanik dersleri de vermekte olup siyasal eğitim için de bir merkez niteliğindedir. 900 yıldan fazla bir süreyle ayakta kalan bu okulun Avrupa'nın ilk üniversitesi olarak nitelendirilmesi yanlış olmayacaktır. İ.Ö. 360'ta II. Syracuse deneyiminde de hüsrarla karşılaşp Atina'ya döndükten sonra, önceki görüşlerinin gözden geçirilmesi, yeni yapıtlarının ortaya koyulması ve akademideki dersleriyle vakit geçirmiş, İ.Ö. 347 yılında ölmüştür.

Platon'un düşüncesinin odak noktasının siyaset felsefesi olduğu, genel felsefesinin de siyasal görüşlerini desteklemek için geliştirdiği bir sistem niteliği taşıdığı söylenebilir (Şenel, 1996: 143). Bu açıdan öncelikle kendisinin bilgi ve ahlak felsefeleri ele alınacak, sonrasında ise siyaset felsefesi üzerinde durulacaktır.

Platon'un Bilgi Felsefesi¹

Platon'un bilgi kuramı, bilginin ve kesinliğin var olduğunu ve aslında bir şeylerin bilgisine sahip olmanın buna “kesinlik”le sahip olmak anlamına geldiğini kabul eder (Popkin ve Stroll, 2002: 43). Platon'un bilgi kuramında bilginin doğasına ilişkin bu cesur iddia konuyla ilgili şüpheci görüşlerle tezatlık arz eder. Ancak Platon'un bilgi kuramı ile şüphecilik arasındaki radikal anlaşmazlıklara rağmen, aralarında önemli ortak bir noktanın varlığı da belirtilmelidir. Bu nokta, duyular aracılığıyla algılananlara ilişkindir. Kuşkucular gibi Platon da duyuların kesinliği sağlayamayacağına inanır. Platon'un Heraklitos'un akış doktrinini (doctrine of flux) kabulü, duysal algıların sonuçlarına dair tereddüdünün de arka planını oluşturmaktadır.

Aristoteles'in *Metafizik*'te (1941) işaret ettiği üzere Platon, Cratylus vesilesiyle Heraklitos'un akış teorisine aşınadır. Bu teorinin temel ilkesi “her şeyin akış halinde” olduğudur; duysal algıların konusu da sürekli değişen nesnelere. Bu nedenle de bilginin uygun konusu değildirler (987a-987b). Efesli Heraklitos'a (M.Ö. 540? - 470) göre süreklilik duyuların bir yanılmasıdır; tek gerçek değişimdir. Bu anlayış onun “aynı suda iki kez yıkanamazsın” (Reinhold, 1964: 1) sözünde özetlenmektedir. Popkin ve Stroll'un belirttiği üzere (2002: 50) Heraklitos “dünyanın tüm özellikleri var olur ve yok olurlar. Değişmeyen tek şey her şeyin sürekli değişimi ile tanımlanan kozmik dengedir” fikrindedir.

---

¹ Bu bölüm, ders sorumlusunun 2003 yılında University of Maryland, College Park'ta savunmuş olduğu “An Investigation of the Contributions of Plato and Aristotle to the Development of the Concept of Toleration” başlıklı doktora tezinin ilgili kısımlarının Türkçe'ye çevrilip uyarlanması ile elde edilmiştir.

Heraklitos'un kendisi radikal şüpheli bir karakter çizmese de takipçilerinden Cratylus böyle bir yol tutacaktır. Akış doktrinine dayanarak Cratylus, gerçekliğin anlaşılmaz olduğunu iddia edecektir. Eğer her şey sürekli bir değişim altındaysa ve hiçbir şey kavranabilecek uzunlukta sabit kalamıyorsa, sözcüklerimiz ve onların anlamları da sürekli olarak değişeceği için insanlar arası iletişim olanaksızdır. Heraklitos'un akış metaforunu kullanarak Cratylus, kişinin birden çok kez aynı suya giremeyeceğini çünkü girilen suyun ilk seferindeki su olmayacağı sonucuna varmaktadır. Hatta buna bağlı olarak suya ilk sefer giren kişi ile ikinci sefer girenin de aynı kişi olamayacağı fikrindedir. Dolayısıyla böylesi bir doktrinin kabulü kişiyi, tanımlanmasını mümkün kılacak durağan hiçbir şeyin olmadığı ve kesinlik için her arayışın beyhude olduğu anlayışıyla sonuçlanacak aşırı bir şüpheliğe sürükleyecektir.

Bu noktada Heraklitos'un akış doktrini kabul ettikten sonra Platon'un nasıl olup da kesin olarak elde edilebilecek bilgi diye bir şeyin olduğunu iddia ettiği merak uyandırabilir. Bu sorunun yanıtı ise Aristoteles'de bulunabilecektir.

Aristoteles'e (1941) göre, Heraklitos'un akış doktrini ile genel tanımları bulmaya dönük Sokratik araştırmanın birleşimi, Platon'un bilginin gerçeklikte var olan nesnelere tasarlamasına yol açmıştır (Metafizik, 987a – 987b). Gulley'in (1961: 22) belirttiği gibi, Platon'un erken dönem diyaloglarında Sokrates'in sorgulamalarının en temel ve önemli karakteristiği, genel tanımların verilmesine gösterilen dikkattir.

Sokrates, duyularla algılanan her bir objenin evrensel, değişmez, soyut bir tanımının olduğuna inanır. Duyularla algılananlar kişiden kişiye değişse de ideal tanımlar böyle değildir. Bizler ideal olanın bütünüyle maddi olarak somutlaşmasına hiçbir zaman şahit olmayız. Evrensel bir olguya (ideal) dair tüm örnekler o evren

içinde yer almaktadır ancak bunlar hiçbir zaman ideale birebir karşılık gelmez. Yine de bu, Platon'u kesinlikle bilinebilecek bilgi nesnelere varlığını düşünmekten alıkoymaz. Bu açıdan Aristoteles'in de vurguladığı gibi bir yandan Heraklitos'un akış doktrini Platon'u duyularla algılanan nesnelere sürekli bir değişimin konusu olduğunu ve bunun bir sonucu olarak bilginin uygun bir nesnesi olamayacaklarını düşünmeye iterken; genel tanımların olabileceğine ilişkin Sokratik sorgulama da onu, duyularla algılanana ulaşmanın ötesinde, soyut, evrensel, değişmez ve mükemmel olan bilgi nesnelere varlığına ikna eder.

Platon'un evrensellerin bilgisini yani kendi adlandırdığı biçimiyle "Form"ları elde etmeye dönük kendi yönteminin tartışılmasından önce Platon'un nesnel doğrunun varlığına dair görüşlerini yönlendiren diğer bir etkenden de bahsedilmesi gerekir.

Bu etki, görüşleri genel bir gözlemden hareket eden Parmenides'e (M.Ö. 515-440) bağlıdır. Ona göre, bizlerin bazı şeyleri sürekli bir değişim altında olmalarına rağmen aynı isimle çağırmanın, onların bazı temel özelliklerinin sabit kaldığını göstermektedir. Bu durumun örneklerinden biri mevsimlere göre rengi yeşilden kahverengiye dönüşen bir yaprakta bulunabilir. Yaprakın görünümü değişimin konusu oluyorsa da o halen yaprak olarak kalmaktadır. Bu, değişim sürecine rağmen sabit kalan bazı şeylerin varlığını gösterir. Bu anlamıyla değişim, farklı görünümlerin ardı ardıncılığı değildir. Parmenides için renk ya da şekilden farklı olan sabit, duyularla ulaşılabilen bir şey olamaz. Bu özün bilgisine ancak akıl erişebilecektir (Reinhold, 1964: 2). Bu bağlamda Platon, bilginin konusunun, duyularla algılananların konusu ile aynı olmadığı yolundaki inancına Parmenides'ten destek bulmaktadır.

Formlar Teorisi: Bilgi Nesnelere Doğası

“Form” ve “idea”, Platon’un felsefesinde bilginin nesnesi hakkında kullanılan sözcüklerdir. Day’in (1994) işaret ettiği üzere Formlar Teorisi ilk kez *Phaedo*, *Symposium* ve *Devlet (Republic)* gibi klasik diyaloglarda sunulmuştur. *Devlet*’in Altıncı Kitabı’nda Platon, Sokrates’in “mutlak bir güzel, mutlak bir iyi vardır; kendilerine ‘birçok’ teriminin atfedildiği diğer şeylerin de bir mutlak olanı vardır; nitekim onlar da her birinin özü (esence) olarak adlandırılabilir olan bir idea altında toplanabilirler” sözlerini alıntılıamaktadır (*Devlet* 507). Yine *Devlet*’in Onuncu Kitabı’nda Sokrates, “her ne zaman birden çok tekil ortak bir ismi taşıdığına, onlara karşılık gelen bir idea, formun da olduğunu varsayıyoruz” demektedir (*Devlet* 597). Bu noktayı açık hale getirmek için Sokrates yatak ve masalara dair bir örnek verir. Buna göre dünyada birçok yatak ve masa bulunmaktadır; ancak yine de bunların iki formu vardır – bir yatak formu ve bir masa formu-. Bu nedenle bizler formun, kendilerine aynı ismi atfettiğimiz birçok şeye karşılık gelen bir ideal olduğu anlamını çıkarabiliriz.

Formların doğasını açıklamadaki yollardan biri onların farklı örnekleri ile kendileri arasında bir karşılaştırma yapmaktır. Platon’un sıkça başvurduğu bir örnek olan güzellik formuna bakıldığında Platon, bunun aslında güzelliğin ne olduğunun tanımını verdiğini söyler. Bu nedenle tanım mutlak, herhangi bir kısıtlamaya uğramamış, zaman, mekân ve kişilerden bağımsız olmalıdır. Buna karşılık, genellikle güzel olarak adlandırılan şeyler ise güzellik formunun belirli örneklerinden ibarettir. Bunlar, belli bir zamana, içeriğe ve bakış açısına göre güzeldirler. Bu açıdan bir şey belli bir zaman ve yerde, belli bir bakış açısı uyarınca güzel olabileceken, başka bir zamanda ve yerde, başka bir bakış açısına göre çirkin sayılabilecektir (Day, 1994: 12).

Formların diğer bir ayırt edici özelliği, herhangi bir değişiklikten bağımsız olmalarıdır. Zaten kusursuz oldukları için herhangi bir değişikliğe uğramaları, esas itibarıyla çözülmeye doğru bir hareket anlamına gelir.

Bu tanımlamaların nihai sonucunda sıra, Platon'un görünenler dünyası ile gerçeklerin dünyası arasında yaptığı ayrıma gelmektedir. Bizim duyularımız aracılığıyla farkında olduklarımızdan oluşan dünya formların değil, örneklerin dünyasıdır. Çünkü görünenlerin dünyası, sürekli değişime ev sahipliği yapmaktadır; formlar ise bir başka dünyada – gerçekliğin dünyasında – bulunmalıdır. Bu nedenle gerçek dünya duyularla değil ancak akıl aracılığıyla anlaşılabilir.

Platon'un buna karşın duyularla algılananları da bütünü ile anlamsız görmediği not edilmelidir. Çünkü duyular hiçbir zaman bilgiyi ve kesinliği üretiliyorsa da akla bu doğrultuda yardımcı olmaktadır. Duyusal algılamalar aynı zamanda sanı (opinion) için temeli oluşturmaktadır. Sanı, doğru ile ilgili olarak bilginin sahip olduğu ölçüde bir içeriğe sahip değilse de, bilgisizlikle eşdeğer de değildir. Bu nokta, *Devlet*'de Platon tarafından açıklanır. Ona göre varlık (being) bilginin konusu iken yokluk da bilgisizliğin (ignorance) konusudur (*Devlet* 478). Bilgiden daha karanlık, bilgisizlikten daha aydınlık bir durumda olan sanının (fikir) konusu bu ikisinin arasında bir yerde konumlanmalıdır. Böylece, sanının konusu 'oluş' (becoming) olmaktadır. Bu bağlamda, 'oluş' içinde duyusal algıların nesnelere var olduğu bir duruma karşılık gelir. Formlar ideallerdir, her şey için yalnız bir ideal bulunmakta, bu idealin örnekleri ise çeşitlilik arz etmektedir. Platon için bilgi mutlakken sanı yanılabilir niteliktedir (*Devlet* 478-480).

Görünenlerin dünyası ile gerçekliğin dünyası arasındaki farkı anlamada - iki farklı dünyada doğrunun derecelerinin farkını ortaya koymada - belki de en iyi yol

çizgi analojisinden yararlanmaktadır (*Devlet* 509-511). Bu analogide görünenler ve gerçeklik dünyası, iki eşit olmayan parçaya ayrılmış bir çizgi ile temsil edilir. Bu iki eşitsiz parça, aynı oranda bir kez daha bölünür. Buna göre iki ana parça görünen ve gerçek dünya arasındaki bölünmeyi temsil eder. Görünenler dünyasının ilk kısmı suda ve katı cisimlerde, parlak yüzeylerde ve bunların benzerlerindeki yansımaları içermektedir. Görünenler dünyasının ikinci kısmı ise canlı varlıklar, bitkiler ve insanların yaptıkları şeylerden oluşmaktadır. Bunlardan ilk kısım, ikincisinin yansımından ibarettir, bu nedenle de bizler bir hayvanın sudaki yansımını ve aynı zamanda hayvanın kendisini görebiliriz. Yansıma ya da Platon'un kullandığı ifade ile yansı nesnenin bir kopyasından ibarettir ve nesnenin kendisi olarak görülemez. Görünenler dünyasının, her biri farklı bir aydınlık ve doğruluk düzeyini ifade edecek biçimde alt birimlere ayrılması görünen ve gerçeklik dünyaları arasında yapılan kıyaslamaya paraleldir. Bu anlamıyla bir bütün olarak görünenler dünyası, gerçeklikler dünyasının bir kopyasından ibarettir, bu nedenle de onun aşağısındadır. Görünenler dünyasına ait olan nesnelere, formlarını yani gerçekliklerini andırmaktadır.

Görünen dünyanın açıklamasını tamamlamak için Platon, gerçek dünyanın açıklamasına geçer. Bu dünya da iki parçaya bölünmüştür. Gerçeklik alanının daha aşağıdaki parçası matematik ve geometrik gerçeklerin alanıdır. Ruh –insan vücudunda kavrayışın gerçekleştiği kısım- bu nesnelere bilgisini tasavvur ederken görünen dünyanın yansılardan sağlanan figürleri kullanır. Bu alt kısım için Platon (1991), “Araştırma varsayımlar üzerinden ilerlemek zorunda kalır; yukarıdaki bir ilkeye ilerlemeyip, aşağıdaki diğer sona iner” yorumunu yapmaktadır. Bu anlatım bir miktar kafa karıştırıcıdır. Belirtildiği gibi bu parçadaki bilginin nesnelere matematik ve geometrik gerçeklerdir. Bu gerçeklere duyulardan ziyade akıl aracılığıyla ulaşılır. Ancak, muhakeme sürecinde kişi, görünenler alanındaki figürlerden yararlanabilir.

Örneğin bu noktada yararlanılan şey yere çizilen bir üçgen olabilir. Bu figür, üçgenler hakkında bir tasarımda yardımcı olabilecektir. Kişi üçgenin iç açılarının toplamının yüz seksen derece olduğu gibi belli aksiyomlardan başlayarak üçgeni tasarlayabilir. Aksiyomu sorgulamayan ama bunun sonuçlarıyla çizim yapan kişi; bu yönüyle matematik ve geometrik bilgileri tümdengelimle türetmiş olur. Bu tür gerçeklerin ifade edilişi ise “eğer, ise” şeklinde yani varsayım niteliğinde olacaktır.

Gerçeklik dünyasının daha üst aşamasının tartışılmasında Platon, “ruh, yansılara başvurmadan varsayımdan ilkeye gider, araştırmalarını yalnız kavramlarla yapar” demektedir (*Devlet* 510). Bu alt kısımda ruh, Sokrates tarafından “iyi ideası” olarak adlandırılan bir nihai doğru yönünde yükselecektir. Nesnelere gerçekliğini, akla da bilme gücünü veren iyi ideasıdır (*Devlet* 508). Ruh, tüm bu yolculuğu boyunca yalnızdır, görünenler dünyasına ait olan yansılarını kullanamaz. Bağlı buldukları alan nedeniyle iyilik ideası olarak adlandırılan mutlak, sabit ve ilahi varlığı kapsamında bunlar yetersizdir. Bilginin elde edilmesine dair tartışmalarda görüleceği üzere duyuşsal algılamının nesnelere sadece, ruhun daha önceki zamanlarda zaten öğrendiği şeyleri ona anımsatabilir. Gerçeklik dünyasının bu iki alt alanına dair tartışmanın gösterdiği ise bilginin nesnesi olan Formların, açıklık ve doğruluk derecesi bakımlarından hiyerarşik bir sıraya tabi olduklarıdır.

Platon’un felsefesinde bilginin elde edilmesinin yöntemine bakıldığında ise bununla ilgili ilk sistematik açıklamanın *Menon* (1994) diyalogunda yer aldığı görülür. Bu diyalogda Sokrates ve Menon erdemin öğretilip öğretilmeyeceğini tartışmaktadırlar. Burada Sokrates’in ilk tepkisi erdemin ne olduğunu bilmediği olmakta, dolayısıyla öncelikle erdemin ne olduğunun tanımlanmasına girişilmektedir. Tanımlama girişiminde temel kural ise erdemin ne olduğunun belli örnekler üzerinden açıklanamayacağıdır; dolayısıyla erdemin farklı görüşlerine dair anlatım

işlemeyecektir. Bu durumdan ötürü Menon, şaşkın ve çaresiz bir halde Sokrates'e şu soruyu yöneltecektir: "Ne olduğunu bilmediğin bir şeyi nasıl araştıracaksın? Bilmediğin tüm şeyler arasında hangileri senin için bir araştırma hedefi olacaktır? Ve sen karşı karşıya geldiğinde o şeyin ne olduğunu bilmediğin şey olduğunu nereden bileceksin?" (*Menon* 80d6-10)

Bu, Platon'un bilgi teorisine bir giriş yapabilme imkânını sunan kritik bir sorudur. Platon'un Sokrates'in ağzından verdiği yanıt, ruhun daha önceki zamanlarda öğrenmediği hiçbir şeyin olamayacağıdır. Bu yönüyle öğrenme denilen süreç esas olarak bir "anımsama"dır (*Menon* 81c4-81d6). Bu nedenle teori, kaynağının bu yaşamdaki deneyimden bağımsız olması anlamında bilginin *a priori* olduğunu göstermektedir. Gulley'in (1961: 6) işaret ettiği üzere bu teorinin içerdiği temel ilkeler "bilgi sahibi olanın ruh olduğu, ruhun daha önceden vücut bulduğu ve ruhun bilgisinin onun bugünkü vücut bulmuş deneyiminden bağımsız olduğudur." Zihinsel aktivitenin ruhla ilişkilendirilmesinde Platon, ruhun bireyin ahlaki ya da rasyonel benliği ile tanımlandığı Sokrates'in ruhu ön plana alan görüşlerini takip eder. Ruhun ön plana alınması, belli ölçülerde ruh hakkındaki dinsel fikirlerden yansımalar taşımaktadır. Özellikle de Platon'un ruha dair anlayışı ve ona attığı özellikler, Orfeus ve Pisagorcu dinsel ve felsefi öğretiler gibi en nüfuzlu iki dinsel doktrinden izler taşır. Orfeus'a göre ruh, dünya üzerindeki yaşamında bir ceza olarak vücuda hapsedilmiştir ve inisiye ve arınma aracılığıyla Hades'de daha büyük cezalarından kaçınmayı amaçlar. Orfeusçular ruhun bedendeki hapsolmuşlüğünden sonsuz kurtuluşun peşindedirler. Benzer dinsel inanışlar Pisagor ve onun okuluna da atfedilmektedir (Gulley, 1961: 7).

Orfeusçu ve Pisagorcu dinsel doktrinlere dayalı olarak Platon, insanın bu dünya ile öldükten sonraki dünyadaki varoluşları arasında gidip gelişlerinde öğrendiği

erdemini bilgisini ve diğer her şeyi anımsayabileceği düşüncesindedir. Birçok sayıdaki yaşamı boyunca ruh her şeyi öğrenir. Sokrates'in şu sözleri, Platon'un dinsel görüşlerin ne derece etkisi altında olduğunu gösterir:

Ruh ölümsüz olduğu, birçok kereler doğduğu ve burada ve Hades'te ne varsa gördüğü için öğreneceği hiçbir şey yoktur. Dolayısıyla önceden zaten edindiği erdemi ve diğer şeyleri yeniden toplaması olanağında şaşılacak bir şey yoktur. Eğer bir kişi cesursa ve arayıştan vazgeçmezse, onu insanların öğrenme dedikleri her şeyi keşfetmeden alıkoyacak hiçbir şey yoktur. Ve onun için araştırma ve öğrenme yalnız bir anımsamadır (*Menon* 81c4-81d6).

Tüm bir öğrenmenin aslında bir anımsama olduğunu ispatlama doğrultusunda Platon, *Menon*'da Sokrates'e geometri konusunda hiçbir bilgisi olmayan cahil bir köleyi sorgular. Sokrates'in burada yaptığı, köleye bir geometri problemini çözmesi doğrultusunda sorduğu sorular aracılığıyla rehberlik etmektir. Problem, alanı bilinen bir karenin kenarının uzunluğunun ne olduğu ile ilgilidir. Dahası Sokrates tarafından seçilen problemin açık bir aritmetik çözümü de bulunmamakta, dolayısıyla da köle yanlış cevaplar vererek kafa karışıklığı yaşamaktadır. Gulley'in (1961: 11) belirttiği gibi yine problem, kölenin her noktada yanıldığının farkına varmasını sağlayacak akıllıca diyagramları gerektirmektedir. Bu nedenle çözüm doğrultusunda köleye rehberlik eden yöntem, diyagramların kullanımıyla yönlendirici soruların bileşimidir. Sokrates'in yaptığı da köleye bir şey öğretmek değil çözüm doğrultusunda kılavuzluktur. Sokrates de bu durumu, "Görmüyor musun Menon, ona nasıl da hiçbir şey öğretmiyor ama aksine her şeyi soruyorum?" sözleri ile dile getirir (*Menon* 82e3-4).

Gulley'in (1961: 12) vurguladığı biçimiyle bir kölenin geometri konusunda önceden hiçbir bilgisi olmaksızın buna dair belli geometrik ilkeleri fark edebilmesi, insan biçiminde somutlaşmasının öncesinde doğruya ruh tarafından sahip olduğu anlamına gelmektedir. Dahası bu, aksi halde bu yaşamda gerçekleşmesi olanaksız

olduğundan, gerçeğin bu yaşamda da ruhta olduğu anlamına gelmektedir. Sonuç olarak Platon, geometri için geçerli olanın bilginin diğer tüm branşlar için de geçerli olduğunu savunmaktadır (*Meno* 85e1-2).²

Formlar hakkında doğru bilgilere sahip olmak için gerekli olan, formların öğretildiği değil, onlara ulaşmak için gerekli olan yöneme dair bir eğitimidir. Formlar, ruhlarımızda yer almakta ve keşfedilmeyi beklemektedir. Onların keşfi ise zahmetli bir süreçtir. Duyularımızla edindiklerimiz bizi uzak bir geçmişte – doğumumuzdan önce- öğrendiklerimiz hakkında uyarabilirler ancak nesnelerin doğasının duyu organlarımızda ancak kusurlu biçimde bilinebilecek olması, sonucun anımsansa da mükemmel olmayacağını gösterir. Asıl ihtiyaç duyulan Formların gerçek doğasına erişebilmek için ruhun işbirliğidir. Bu noktada ise karşımıza Platon'un ruhun yukarı doğru yolculuğu biçimindeki ünlü doktrini çıkar.

Platon *Devlet*'de, bu yolculuğu ayrıntılı biçimde sunar. Ruhun yukarı doğru bu yolculuğu esas olarak ruhun entelektüel dünyaya doğru yolculuğudur. Bununla ilgili olarak Laidlaw & Johnson (1996: 31-32) şunları söyler:

Platon, bilgi için yapılan araştırmayı, ruhun yanlış bilincin yol açtığı karanlık bir yerden bilginin aydınlığına doğru temkinli bir dönüşüm süreci olarak tasvir eder. Ruh kalıcı bir güce ve akla sahiptir ki bu, karanlıktan ışığa geçen bir gözün önce geri dönüp sonra ışığa yavaşça uyum sağlamasına benzer. Bu nedenle bilme organı olan akıl, ruh varlık ve oluş hakkında düşünmeye hazır hale gelinceye değin ruhun bütününe geri dönmelidir.

Bu yolculuğun son durağında iyi ideası bulunmaktadır. Ruh varlığı, varlığın en parlak ve üstününü diğer bir deyişle iyiyi belli aşamalarla öğrenir:

Her halde benim düşünceme göre gerçek dünyanın sınırlarında “iyi” ideası vardır. İnsan onu kolay kolay göremez. Görebilmek için de dünyada iyi ve güzel ne varsa, hepsinin ondan geldiğini anlamış olması gerekir. Görülen dünyada ışığı yaratan ve dağıtan odur. Gerçek dünyada da doğruluk ve kavrayış ondan

² Platon'un anımsamaya dair doktrininin diğer bir anlatısı için bakınız *Phaedo* (Platon, 1992).

gelir. İnsan ancak onu gördükten sonra iç ve dış hayatında bilgece davranabilir
(*Devlet* 517).

Sonunda “iyi ideası”na ulaşılabilecek olan bu yolculuk için atılması gereken adımlar nelerdir? Burada gerekli olan bir şey sabırdır. Ayrıca bu yolculuğa çıkacak olan biri öncelikle aritmetik bilgisine sahip olmalıdır. Aritmetik, ona bir dükkan katibinin değil ancak bir filozofun bakış açısıyla yaklaşılırsa iyi ideasına ulaşma çabasına katkı sağlayabilir (*Devlet* 525-526). Aritmetik görülebilir ve somut nesnelere değil, rakamlar gibi düşüncenin nesnelere ile ilgilenir. Ancak varsayımlar temelinde oluşu ile ruha iyi ideası doğrultusunda yol göstermede başarısız olur. Daha önce de belirtildiği gibi Platon için varsayımlar üzerinde ilerleyen bilimler varsayımlarını sorgulamamakta ama bunlardan sonuçlar çıkarmaktadır. Bu nedenle gidişleri yukarı değil aşağı doğru olup mutlak bilgiyi sağlayamazlar. Çizgi analogisinden anımsanacağı üzere, aritmetik zihinsel dünyanın daha aşağı kısımlarında kalmaktadır. Sokrates’in şu sözlerinden anlaşılacağı gibi “geometri ve benzerleri gibi gerçek varlıkla ilgili bazı algıları olan matematiksel bilimlerin edindiği bilgi bir düşünce benzer. Varlığı bütün aydınlığı içinde göremezler, bir takım varsayımlara dayanır ve kanıtlayamadıkları için onlara dokunmazlar” (*Devlet* 533).

İkinci ve üçüncü adımlarda, kişi yüzey ve katı geometri (plane and solid geometry) gibi iki branşa ihtiyaç duyar (*Devlet* 528). Eğer genel geometri, ruha iyi ideasına döndürmeye yardımcı olacaksa, onun pratik kullanıma dönük değil, felsefi kullanıma dair bir bakışı olmalıdır.

Öğrenilmesi gereken dördüncü bilim astronomidir. Bir kez daha felsefi tutum, astronomi eğitimi için kılavuz ilke olmalıdır. Astronominin yararlarına dair konuşmalarında Glaucon, bilimlerin sıralaması hakkında Sokrates’e karşı çıkar. O, astronominin iyi ideası doğrultusunda ruha rehberlik edecek olduğunu çünkü ruha

yukarılara bakma doğrultusunda zorlayıp, bu dünyadan diğer dünyaya değin yönlendirdiğini iddia eder. Buna karşın Sokrates kendisini azarlar. Burada astronominin baktığı bu dünyanın en güzel ve en düzenli şeyleri olan gök kubbedeki yıldız kümeleri olsa da bunlar görülen dünyaya aittir; dolayısıyla iyi ideasının bilgisini tek başına sağlayamaz (*Devlet* 528-530).

Beşinci sırada yer alan bilim ise armonidir. Bu bilim seslerin hareketi ile ilgilenmektedir (*Devlet* 530-531). İyi ideasının keşfedilmesinde bunların yardımcı olabilmesi için “sayılan bilimlerin aralarındaki ilinti ve yakınlığı bulması, birbirleri ile nasıl bağlandıklarını ortaya koyması” gerekmektedir (*Devlet* 531). Tüm bu bilimlere sahip olduğu durumda en üst bilime girilebilecektir ki, bu da diyalektiktir. Diyalektik iyi ideasının keşfedilebilmesinde ruha rehberlik edebilir. Diğer bir deyişle, tartışılan diğer tüm bilimler, egemen bilim olan diyalektik için bir giriş niteliğindedir. Aslında diğerlerinin bilim olarak adlandırılmaları da sahip oldukları liyakatten değil bu türdeki yerleşik adetler nedeniyle (*Devlet* 533). Platon’a göre yalnız diyalektik bilim olarak adlandırılmayı hak eder. Bilimlerin en üstünü olan diyalektik diğerlerini de harekete geçirendir (*Devlet* 534). Çizgi analogisinde yer aldığı şekliyle gerçek dünyanın en yüksek kısmında, “ruh hipotezleri geride bırakmakta, tüm hipotezlerin üzerinde ve herhangi bir yansıya başvurmaksızın ideaların kendilerinde ve onların aracılığıyla girilen temel ilkelere varmaktadır” (*Devlet* 510-511). Platon diyalektik olarak adlandırdığı bu sürecin bilimin kendisi olduğunu Sokrates’in ağzından şu şekilde dile getirir:

Yalnız diyalektik metodu, varsayımları birer birer atarak ilkenin ta kendisine yükselir. Orada da kendini sağlama alır. Yalnız o ruhun gözünü gömülü olduğu dünyanın çamurundan kurtarır ve saydığımız bilimleri kullanarak yüceltir onu (*Devlet* 533).

Bu nedenle ruh nihai olarak diyalektik vasıtasıyla iyi ideasına ulaşabilir. Bu sonuç noktasında duyuların yardımına herhangi bir ihtiyaç duymaz, akıl yürütmede

yalnız Formları kullanır ve sonunda entelektüel dünyanın sonuna – özel olarak da iyi ideasına- ulaşır. Gerçeğin keşfedilmesine dair tüm bu süreç, en iyi şekilde Mağara Alegorisi'nde özetlenir.

Karanlık bir mağaranın ortamı, çizgi alegorisindeki görünenler dünyasına tekabül etmektedir. Mağarada bulunanlar el ve ayaklarından zincirlenmiş durumdadır, dolayısıyla da hareket edememekte, kafalarını döndürmeleri de engellendiğinden sadece önlerindeki görebilmektedir. Bu kişiler, tüm hayatları boyunca mahkûm olarak kalmışlardır. Mahkûmların arkasında bir ateş yanmakta, ateş ve mahkûmlar arasında bir duvar yükselmekte, duvarın gerisinden de başlarının üzerinde kaplar, heykeller, hayvan figürleri taşıyan kişiler geçmekte, bunların taşıdıklarının gölgesi de mahkûmların önündeki duvara vurmaktadır. Mahkûmların gördükleri duvardaki gölgelerden ibaret olduğu için, onlar bu gölgeleri gerçekler olarak yorumlamaktadır.

Platon için tasvir edilen bu durum, görünenler dünyasındaki insanların deneyimini temsil etmektedir. Bizler de duyu organlarıyla elde edilenleri gerçeklik sayarız çünkü sonsuz gerçeğin varlığının farkında değilizdir. Duvardaki gölgeler suda ya da parlak yüzeylerdeki görüntülere uymaktadır. Duvarın arkasından geçmekte olan gerçek insanlar ise çizgi analogisi uyarınca görünenler dünyasındaki görünür objelere tekabül etmektedir.

İkinci adımda Sokrates, mahkûmlardan birinin zincirlerinden kurtulması durumunda nelerin olabileceğini tasvir eder. İlk olarak mahkûm, duvarda gördüğü gölgelerin yani önceki deneyiminin şu an gördüklerinden daha gerçek olduğunda ısrarcı olacaktır. Ancak bir kişi ona önceden gördüklerinin birer illüzyon olduğunu açıklayacaktır. Bir yandan mahkûm görüp öğrendikleri karşısında şok yaşamaya devam ederken, diğer yandan bir adım daha atıp mağaranın dışına çıkacaktır. Çizgi

analojisi çerçevesinde mahkûmun ulaştığı yeni çevre gerçek dünyaya tekabül eder. Güneşin ışığı nedeniyle ilk önce mahkûmun gözleri kamaşacaktır. Bu nedenle güneşe bakamayacak ama gözleri bu kez nesnelere sudaki yansıma ve gölgelerini göreceklerdir. Gözlerinin ışığa alışması ile birlikte nesnelere kendileri artık görülebilir olacaktır. Nihayetinde mahkûm başını güneşe doğru çevirebilecektir. Güneşin sudaki yansımasına değil de gökyüzündeki haline baktığında bunun “mevsimleri ve yılları yapan, görünen dünyayı koruyan ve her şeyin asıl kaynağını oluşturan” şey olduğunu anlar (*Devlet* 516). Bu yeni çevrede nesnelere sudaki yansıma ve gölgeleri çizgi analojisi uyarınca gerçek dünyanın daha aşağıdaki kesimine; nesnelere kendisi ve güneş ise gerçek dünyanın üst kesimindeki formlara ve iyi ideasına karşılık gelmektedir. Bu sebeple Platon, kavramaya dair dört aşamanın olduğu fikrindedir: Bilim, anlama, inanma ve gölgelerin algılanması.

Bilginin ilk bölümüne bilim diyelim, ikincisine anlama, üçüncüsüne inanma (belief), dördüncüsüne gölgelerin algılanması; ilk iki bölüme birden kavrama, son ikisine de sanma diyelim. Sanma oluş (becoming) hakkındayken, kavrama varlık (being) hakkındadır (*Devlet* 533-534).

Kaynakça

- Ağaoğulları, Mehmet Ali. (2002). **Kent Devletinden İmparatorluğa**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Aristotle. (1941). “The Metaphysics”. içinde **The Basic Works of Aristotle**. (ed. Richard McKeon). New York: Random House, pp. 689-926.
- Day, Jane M. (1994). “Giriş”. içinde **Plato’s Meno in Focus**. ed. Jane M. Day. London: Routledge.
- Gökberk, Macit. (1980). **Felsefe Tarihi**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gulley, Norman. (1961). **Plato’s Theory of Knowledge**. London: Methuen & Co Ltd., 1961.

- Laidlaw-Johnson, Elizabeth A. (1996). **Plato's Epistemology: How Hard Is It to Know?** New York: Peter Lang.
- Platon. (1991). **The Republic**. trans. Benjamin Jowett. New York: Vintage Classics.
- Platon. (1992). "*The Phaedo*". içinde **The Trial and Death of Socrates Four Dialogues**. trans. Benjamin Jowett. New York: Dover Publications, Inc.
- Platon. (1994). "*The Meno*". içinde **Plato's Meno in Focus**. ed. Jane M. Day. London: Routledge.
- Popkin, Richard H., Avrum Stroll. (2002). **Skeptical Philosophy for Everyone**. New York: Prometheus Books.
- Reinhold, Meyer. (1964). **A Simplified Approach to Plato & Aristotle**. New York: Barron's Educational Series Inc.
- Rowe, Christopher. (2001). "Platon: İdeal Devlet Biçiminin Arayışı". içinde **Siyasal Düşüncenin Temelleri**. der. Brian Redhead. İstanbul: Alfa Yayınları. s. 15-30.
- Skirbekk, Gunnar, Nils Gilje. (2001). **Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi**. çev. E. Akbaş, Ş. Mutlu. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Şenel, Alaaddin. (1996). **Siyasal Düşünceler Tarihi**. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.